

TIP TARİHİNDE TARİHYAZIMI

PROF. DR. ERDEM AYDIN

GÜNEŞ TIP
KİTABEVLERİ

TIP TARİHİNDE TARİHYAZIMI

PROF. DR. ERDEM AYDIN

GÜNEŞ TIP KİTABEVLERİ

Tıp Tarihinde Tarihyazımı

Copyright © 2024

Bu Kitabın her türlü yayın hakkı **Güneş Tıp Kitabevleri Ltd. Şti.**'ne aittir.
Yazılı olarak izin alınmadan ve kaynak gösterilmeden kısmen veya tamamen kopya edilemez;
fotokopi, teksir, baskı ve diğer yollarla çoğaltılamaz.

ISBN: 978-975-277-992-1

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni: Murat Yılmaz

Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Polat Yılmaz

Yayın Danışmanı ve Tıbbi Koordinatör: Dr. Ufuk Akçıl

Yayına Hazırlama: Güneş Dizgi-Grafik Tasarım Birimi

Baskı: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Hiz. San. Tic. Ltd. Şti.
Saray Mahallesi 126. Cadde No: 20 Kahramankazan / Ankara
Telefon: (0312) 394 55 90 - 91 - 92 • Faks: (0312) 394 55 94
Sertifika No: 49599

UYARI

Medikal bilgiler sürekli değişmekte ve yenilenmektedir. Standart güvenlik uygulamaları dikkate alınmalı, yeni araştırmalar ve klinik tecrübeler ışığında tedavilerde ve ilaç uygulamalarındaki değişikliklerin gerekli olabileceği bilinmelidir. Okuyuculara ilaçlar hakkında üretici firma tarafından sağlanan ilaca ait en son ürün bilgilerini, dozaj ve uygulama şekillerini ve kontrendikasyonları kontrol etmeleri tavsiye edilir. Her hasta için en iyi tedavi şeklini ve en doğru ilaçları ve dozlarını belirlemek uygulamayı yapan hekimin sorumluluğundadır. Yayıncı ve editörler bu yayından dolayı meydana gelebilecek hastaya ve ekipmanlara ait herhangi bir zarar veya hasardan sorumlu değildir. Bölümlerin içerik ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

GENEL DAĞITIM

GÜNEŞ TIP KİTABEVLERİ

ANKARA

M. Rauf İnönü Sokak No: 3
06410 Sıhhiye / Ankara
Tel: (0312) 431 14 85 • 435 11 91-92
Faks: (0312) 435 84 23

İSTANBUL

Gazeteciler Sitesi Sağlam Fikir Sokak
No: 7 / 2 Esentepe / İstanbul
Tel: (0212) 356 87 43

KADIKÖY

Rasimpaşa Mah. İskele Sokak
No: 4 / A Kadıköy / İstanbul
Tel: (0216) 546 03 47

www.guneskitabevi.com
info@guneskitabevi.com

Prof. Dr. ERDEM AYDIN

Prof. Dr. Erdem Aydın 1960 yılında İzmir’de doğdu. İlk, Orta ve Lise öğrenimini bu şehirde tamamladı. 1978 yılında İzmir Namık Kemal Lisesi’nden mezun olduktan sonra bir yıllık iktisat eğitiminin ardından Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne başladı ve buradan 1985 yılında mezun oldu. Mecburi hizmet görevindeyken Aralık-1986’da psikiyatri ihtisasını kazandı. Daha sonra görevinden ayrılarak askerlik hizmetini yerine getirdi. Bir süre İzmir’de serbest hekimlik yaptı. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin araştırma görevlisi olarak Ocak-1992’de başladığı Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı’ndaki eğitimini “Halk Sağlığı Yönüyle Türkiye’de Sıtma Savaşı” teziyle 1994 yılında tamamladı. Aynı yıl Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalını kurdu. 1997 yılında Doçent oldu. 1998 yılında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı’nın kuruluşunu gerçekleştirdi. 2003 yılında profesörlüğe atandı. Cumhuriyet dönemi tıp tarihi konusunda yaptığı araştırmalarla yakın dönem tıp tarihine ışık tutarak bu alanda yeni çalışmaların yolunu açtı. Hasta hakları, hekim hakları, hasta sorumluluğu, etik ilkeler gibi tıp etiği kavram ve değerleri ile biyoetik konularının ülkemizde yerleşmesi ve yaygınlaşmasına katkıda bulundu. Sağlık kurumlarında hasta hakları birimlerinin oluşturulması çalışmalarına destek oldu. Nisan-2011 yılında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Başkanlığı’ndaki görevinden emekliye ayrıldı. Evli ve bir kız babasıdır. Yerli ve yabancı çok sayıda yayını bulunmaktadır.

Yayımlanmış Kitapları

Türkiye’de Sıtma Savaşı (1998)

Tıp Etiğine Giriş (2001)

Türkiye’de Sağlık Teşkilatlanması Tarihi (2002)

Tıp Etiği (2006)

Dünya ve Türk Tıp Tarihi (2006, 2021)

*Tarih boyunca hayatlarını insanlığa adayan tüm hekimlere ve
tüm sağlık çalışanlarına...*

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	ix
GİRİŞ	1

1 TIP TARİHİNİ TASARLAMAK **15**

İnsansız Bir Tarih Mümkün mü?	17
Tarih Geçmişin “Mutasyonu” mudur?	19
Dostumuz Bilim Tarihi	21
Kronolojik Tarih	25
Tıpta Devrim Var mı?	30
Hangi Tıbbın Tarihi?	40
Her Şeyin Tarihi Tıp Tarihi mi?	42
Neyi, Kimi, Nasıl Yazalım?	47
Tıp Tarihinde “Neden” Aramak	57
Biraz Kaynak Toplayalım	62
Gez, Gör, Anlat	81

2 TIBBIN BİLİM TARİHİ **93**

Tıbbi Fark Etmek	94
Bedeni Tanımak	96
Tıbbın Doğuşu	97
Tıbbın Bilimselliğini Kavramak	101
Hekimliğin Ayrışması	103
Niçin Geç Kaldık?	106
Hipokrat’ı Tanıyalım	118
Hipokratsız Tıp Tarihi Mümkün mü?	121
Felsefeyi Tıpta Kullanmak	123

Tarih Yazım Metodu Olarak Hipokratik Tıp	.127
Tıpta Tutuculuk	.131
Tıp Bilimini İstismar Etmek.	.138

3 KÜLTÜRLERİN ŞİFASI **145**

Hastalığın Anlamı ve Algısı.	.147
Hastalıklar Bizi Korkutur mu?.	.152
Tıp Tarihinde Ölüm	.155
Beslenmenin Kültürü.	.158
Hipokrat'ın Tarifi.	.162
Dil, Sanat ve Edebiyattan Tıp Tarihine	.163
Tıpta Ritüeller Aramak	.172

4 TIBBIN TOPLUMSALLAŞMASI **183**

Devlet-Tıp ilişkisi	.186
Tıptan Yararlanma Fırsatı	.191
Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar	.196
Savaşlar ve Sonuçları	.202
Hastaneleri Tartışmak	.205
Kalp Atar, Kan Dolaşır	.212
Tıp Tarihinde Kadınları Yazmak	.222
Tıbbi Bilgiyi Yaymak	.227
Kimler Yarışıyor?	.234

5 TIP TARİHİ YAZIMINDA ETİK FARKINDALIK **241**

6 OSMANLI TIBBİNİ YAZMAK **247**

KAYNAKLAR	.275
---------------------	------

SUNUŞ

Asistan olarak tıp tarihi ve etik eğitimine yeni başlamıştım, 1992 yılının başlarıydı. Birkaç ay sonra düzenlenen tıp tarihi kongresine katıldım. Hekimlikte yepyeni bir dünyaya adım atmıştım. O güne kadar edindiğim tüm bilgiler tıbbi bilgi ve uygulamalardan ibaretti. Tahmin edilebileceği gibi bir tıp fakültesi mezunu olarak akademik tarih eğitimim yoktu. Kongredeki bütün oturumları izliyordum. Çay arasında, diğer katılımcılarla sohbet ederken bir hocamız bana dönerek “Tıp tarihine yeni başlamış biri olarak kongreyi nasıl buldun?” diye sordu. Ben, hazırlıksız yakalandığım bu soruya refleks olarak “Böyle tarih olmaz...” gibilerinden bir yanıt yetiştirdim. Kısa bir şaşkınlıktan sonra hocamız “Gençler harcadığımız emeklerin kıymetini bilmiyorlar” dedi; sonra konu değişti sohbetimiz devam etti. Evet, “emeklerin kıymetini bilmiyorlar” derken haklıydı. Çalışılıyor, emek harcanılıyor, bir şeyler üretiliyordu; doğruydı. Bu emeklerin takdir edilmesi gerekiyordu. Hele tıp tarihi gibi o zamanlar çok az akademisyenin uğraş verdiği (aslında şimdi de öyle) bir alanda... Oysa benim sözüm “takdir” edip etmemeye ilgili değildi. Benim anlatmak istediğim, o zamanki genel birikimim içerisinde kongre bildirimlerini dinlerken bazı eksiklikleri sezmemdi. Bu sezgilerimin neler olduğuna aşağıda değineceğim.

Şimdi gülümseyerek hatırlıyor olduğum geçmişin bu anıları ilerde neyi, nasıl yapmam gerektiği konusunda bende güçlü bir etki yaptı. Bir süre sonra tezimi hazırlamaya başladım. Tezimin başlığı “Halk Sağlığı Yönüyle Türkiye’de Sıtma Savaşı” idi. Tezimde, Cumhuriyet döneminde sıtma salgınlarını yok etme projesini halk sağlığı açısından ortaya koymaya çalıştım. O zamanki akademik tıp tarihi çevresinde, Cumhuriyet dönemiyle ilgili böyle bir konunun tez yapılmış olması yeni sayılabilecek bir durumdu. Sonraki dönemde, Cumhuriyet’in ilanından önce ve sonrası dönemleri ilişkilendirerek sağlık hizmeti kavramı, sağlık politikaları ve uygulamalar üzerine eğildim. Amacım çağdaş, bilimsel ve metodolojik bir yaklaşımla tıp tarihine katkıda bulunmaktı.

Daha sonra alanın bir akademisyeni olarak doçentlik jürisinin karşısına çıktığımda jüri üyelerinden biri bana “niye tıp tarihi çalışman yok” dedi. Şok olmuştum! Çok şaşırdım. Cumhuriyet dönemi tıp tarihiyle ilgili birçok çalışmam dosyada yer alıyordu. Tıp tarihiyle ilgili ürettiğim o kadar araştırma sanki yok sayılıyordu. Ne isteniyordu? Aslında ne istendiğini iyi biliyordum!.. O günlerde bir tıp tarihçisinden genelde beklenen şey kişi, kurum, eser gibi tıpla ilgili Osmanlıca kaynak ve arşivleri ortaya çıkartmak ve çevirmekti. Sınavda bana söylenmek istenen de işte bu bağlamdaki çalışmalarını sunmam gerekti-

ğiydi. Tıp tarihi metodu olarak bu anlayış akademik çevremize köklü biçimde yerleşmişti. Tüm bunlara karşın sınavdan birkaç ay sonra aynı hocayla tekrar karşılaştığımda, ilginç bir şekilde, gururla “artık, ben de Cumhuriyet dönemi tıp tarihi çalışıyorum” dedi. Hem şaşırdım hem de sevindim. Demek ki, artık bazı şeylerin farkına varılıyordu. Zaman geçtikçe akademik tıp tarihi çevresinde o güne kadar çok az yer bulabilen Cumhuriyet dönemiyle ilgili tezler yapılmaya, makaleler-kitaplar yayınlanmaya, kongreler düzenlenmeye başlandı.

Bu güzel gelişmelerle birlikte tıp tarihindeki asıl “sorunsal” varlığını koruyordu. Benim gördüğüm sorun tarihi dönemlere ilişkin değildi. Seçilen konunun Osmanlı dönemi veya Cumhuriyet (ya da dünyadan herhangi bir konu) olup olmadığı fark etmezdi. Söylemek istediğim; hangisi olursa olsun analiz, sentez, eleştiri, değerlendirme, karşılaştırma, yorum, açıklama, ilişkilendirme gibi tarihsel yöntemlerin kullanılmıyor olmasıydı. Başka disiplinlerle işbirliği yapan, tarihsel bir bakış açısı içeren, felsefi yaklaşım gösteren, teorik bir çerçeve çizen ya da içerisinde metodolojik yorum ve değerlendirmeleri barındıran tarih çalışmaları yapılmıyordu.

O yıllarda ülkemizde yalnızca birkaç üniversitede tıp tarihi ve etik bölümleri vardı. Bazısı daha çok tıp etiğiyle bazısı tıp tarihiyle ilgileniyordu. Tıp tarihiyle ilgilenenler, Osmanlı tıbbına yönelmişlerdi. Gerek disiplin içindeki akademisyenler, gerekse disiplin dışı ama tarihe meraklı tıp çevresinden bazı kıdemli hocaların çalışmaları ülkemizdeki tıp tarihi literatür ve etkinliğini meydana getiriyorlardı. Bu çevrenin gerek eski kaynaklara ulaşabilme imkânları gerekse yaşları gereği Osmanlıca biliyor olmaları bir yerde ülkemizdeki tıp tarihi anlayışını şekillendirmişti. Daha çok 19. yüzyıla ait mevcut Osmanlıca yazılı belge ya da eserler onlara zengin kaynak imkânı sağlıyordu. O durumda yapılması gereken mevcut tarihsel kaynakların nasıl kullanılacağı, nasıl değerlendirileceği, nasıl analiz edileceği, nasıl yorumlanacağı gibi metodolojik sorunsallardı. Fakat tercih edilen genelde, arşiv belgelerini/kaynakları aktarmak, varlığından haberdar etmek, tanıtmak vb. şeklindeki çalışmalardı. Biliyordum ki, belgeler kendiliklerinden bir tarih yaratmaz; onlara anlam ve açıklama getiren tarihçilerdir. Örneğin, Osmanlı’da tıp okulunun açılmasıyla ilgili benzer/aynı bilgiler defalarca yazılıyor veya sunuluyordu. Bunlar yapılırken güncel akademik tarih biliminin yazım ve yöntemleri doğrultusunda yeni bir değerlendirme yapılmıyor; örneğin, gerek ülke içinde gerekse dünya gelişmelerine istinaden tıp okulunun niçin bu tarihte açılabilmişinin siyasi, toplumsal, askeri, ekonomik, kültürel boyutları derinlemesine sorgulanmıyordu. İlerleyen yıllarda sözünü ettiğim sıkıntının az ya da çok diğer tarih alanları için de söz konusu olduğunu fark ettim. Çağdaş tarih anlayışının ülkemizde yeterince yerleşmediği bazı tarihçilerimiz tarafından da şikayet konusuydu. Giriş bölümümüzde bu konuları tartışacağız.

Dünyadaki akademik çevrelerde 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında övünç ve başarı duyularıyla ortaya konan tıp tarihi çalışmalarının benzerleri o sıralarda ülkemizde hâlâ devam ediyordu. Oysa tarih biliminde devir değişmiş geçen yüzyıla ait dar bakış açılarının çok ötesine geçilmişti. Geçmiş dönemlerde öyle olmuş bile olsa çağdaş tıp tarihçileri

yöntemsel/analitik araştırmalar geliştirerek yeni boyutlarda eserler üretmişlerdi. Öyle olmamış olsaydı dünyadaki bilimsel ve zengin tıp tarihi seviyesine zaten bugün ulaşamamış olurduk. O günlerde tıp tarihinin dinamik bir anlayış, kavramsal bir çerçeve ve yöntemsel yaklaşımlardan yoksun oluşu alanımız için belki sıkıcı bulundu ve tıp tarihinden bir parça uzak durulmasına sebebiyet verdi. Gerek pratikteki ihtiyaçtan gerekse güncelliğinden dolayı yeni kuşaklar kendilerini tıp etiğine daha yakın hissettiler ve hissediyorlar.

Biyolojik dürtülerimiz farkında olmadan sağlığınıza iyi gelecek davranışlara bizi zorlarken kültürel birikimler de kendimize ya da karşımızdakilere yönelik şifa eylemlerini yaşama geçirtir. Aynı şekilde toplumsal dinamiklerle insan sağlığını yüksek tutmak ve de sürdürülmesine yardım etmek isteriz. Tıp uğraşının karmaşık yapısı (bilimsel, kültürel, toplumsal vb.) zorunlu olarak tıp tarihinde de bizi “karmaşık” bir dünyaya taşımaktadır. Bir yanda tıp bilimin gelişmesi, diğer yanda insanlığın sayısız kültürel ve toplumsal etkinliğinin yarattığı zenginlik tıp tarihi tarafından kucaklanmaktadır. Böylesi bir zenginlik ister istemez tıp tarihi yazımında yöntemsel zorluklar da yaratmaktadır. Herhangi bir tıp tarihi kitabında bunu kolayca görmek mümkündür; tıp geniş bir anlam çerçevesinde ele alınmakta ve az ya da çok her türlü sağlık unsuru tıp tarihi kronolojisi ve kapsamında yer bulmaktadır. Oysa bu, tarih “bilimi” açısından son derece sıkıntılı ve sorunlu bir durumdur. Tıp tarihinin tüm alanlarını aynı yöntemle incelemek ve değerlendirmek ne kadar gerçekçi bir yaklaşım olabilir ki?

Tıba ilişkin bilimsel, kültürel ve toplumsal her türlü konuyu bir “bohça” içine atarak aynı yöntemle tartışmak ve değerlendirmek tarih açısından hatalı sonuçlara yol açabilir. Bazı bölümlendirme ve kategoriler oluşturmak tıp tarihi yazımı için kaçınılmazdır. Aksi takdirde insan sağlığıyla ilişkili her olayı, her olguyu tıp perspektifinden açıklamak gerekir ki bunu tartışmak gerçekçi ortamda pek anlamlı değildir. O nedenle kitabımızda tıbbi bilimsel, kültürel ve toplumsal boyutlarıyla ayrı bölümlerde ele alarak tartışmak istiyoruz. Bu bağlamda, tıp tarihçilerinin de araştırmalarında ilgi ve yönelimleri doğrultusunda kendilerine özel alanlar belirlemeleri uygun olabilir. Çok geniş konu alanları içerisinde sınırları belli konulara yönelmek çalışmaların verimlilik ve derinliğini artıracaktır. En azından, en genel başlıkla tıbbın bilimsel gelişmesini, kültürel sağaltım alanlarını ya da tıba ilişkin toplumsal olgulardan birini uzmanlık alanı olarak seçmek; bilimsel ve akademik hedeflere ulaşmak açısından doğru bir tutum olacaktır.

Bu kitabı kaleme alırken başlıca amacımız tıp tarihi yazımına dikkat çekmektir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de tıp tarihi diğer tarih alanlarına kıyasla çok bilindik ve “popüler” bir alan değildir. Birçok okuyucu bu alanla yeni tanışıyor olabilir. Bir yandan farklı tarih alanlarından gelen araştırmacılar diğer yandan akademik tıp tarihi çevresine yeni katılan genç akademisyenler çalışmalarına nereden ve nasıl başlayacakları konusunda sıkıntı yaşıyor olabilirler. Bu kitabın birinci amacı araştırmacılara tıbbın tarihsel olarak incelenmesi sırasında neler yapılması gerektiği konusunda küçük ipuçları sunmaktır. Benzer şekilde gerek bilim, gerek uygarlık, gerekse insancıl açılardan tıp tari-

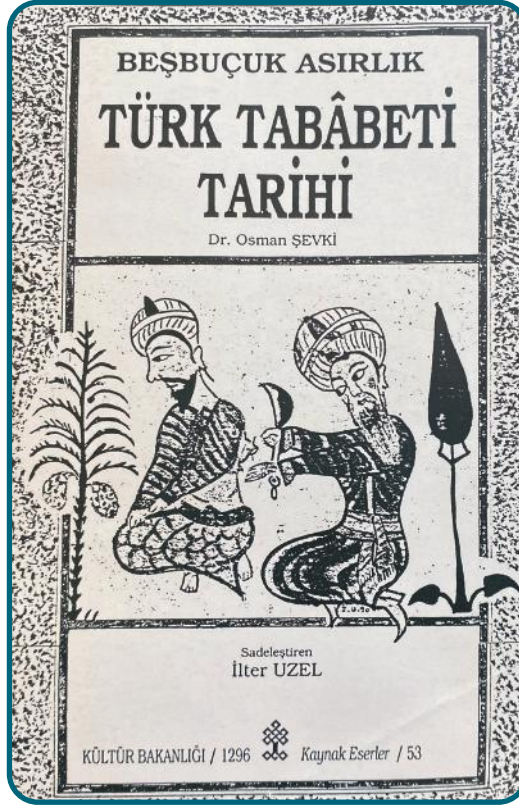
hinin sorgulama noktalarını hatırlatmak ve tıp tarihi yazımına çeşitli yönlerden açıklık getirmektir. Böylece yöntem, araştırma, konu seçimi, paradigma gibi çeşitli açılardan okuyucuya çıkış noktaları vermeyi umuyoruz. Bunu yaparken de bazı tarihsel olay ve olgulardan yola çıkarak değerlendirmeler yapmaya çalışıyoruz. Kitabın okunması sırasında görülecektir ki herhangi bir yazım metodolojisi, felsefi düşünüş tarzı ya da tarih-yazımının teknik özelliklerine ilişkin “reçeteler” vermek gibi bir amacımız yoktur; amaç, olsa olsa bu konulardan haberdar olunması ve tartışılmasını sağlamaktır.

Tıp tarihi, arşiv materyallerinin tekrar tekrar sunulması olmamalıdır ve ulaşılan kaynak materyallerinin mutlaka inceden inceye işlenmesi gerekir. Tarihyazımına ilişkin yerli ve yabancı çok sayıda kaynağa ulaşmak mümkün olsa da tıp tarihi yazımına yönelik benzer eserlerin çok fazla olmadığını biliyoruz. Kitabın tamamı boyunca kaleme aldığımız satırlar geniş anlamda tıp tarihi yazımını ülkemizde neredeyse ilk defa tartışmaya açmaktadır. Bu girişimimizin yeni açınımlar sağlayacağını ve gelecek nesiller tarafından zenginleştirileceğini ümit ediyoruz.

Kitabın giriş bölümünde ülkemizdeki tıp tarihi yazımı “sorunsalını” kısaca tanımlamak istedim. Birinci bölümde tıp tarihi yazımının nasıl olması gerektiğine ilişkin ipuçlarını tartıştım. İkinci bölümde ise Hipokrat’tan günümüze kadar bilimsel tıp gelişiminin tarihsel olarak ne anlama gelebileceğini açıklamaya çalıştım. Üçüncü bölüme gelince; burada kültür kaynaklı şifacılığın ve folklorik tıp olgusunun değişik boyutlarını okuyucuya sunmayı amaçladım. Dördüncü bölümde insan sağlığına yönelmiş olan tıbbın toplumdaki yansımalarına işaret ettim. Daha sonra, tıp tarihi yazımının etik bağlamı ile Osmanlı tıbbını beşinci ve altıncı bölümlerde ele aldım.

Kitabın yazım aşamasında sevgili eşim Prof. Dr. İnayet Aydın ve canım kızım Bilgesu Aydın’ın bana verdikleri motivasyon, destek ve yönlendirmeleri için müteşekkirim. Ayrıca, kızımın güzel çizimleri kitabımıza zenginlik kattı.

Ankara, 24.11.2023

Resim 1

la işlenmemekte, dünya tıbbında yaşanmış olay ve olgular sanki bizi çok fazla ilgilendirmemektedir. Bir meslek tarihi için anlamlı olabilecek kronolojik tarihe ilişkin yeterli bir metodolojik yaklaşım ve çok geniş bilgi-müfredat birikimi de fazla gözlenmemektedir.

Sonuçta akademik çevrede tıp tarihinin ele alınış biçimi genelde 19. yüzyıl Avrupası'nda da benimsenen övücü, yüceltici, kahramanlaştırıcı, duygu ve değerlere atıfta bulunan bir anlatımla gerçekleşen çalışmalar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Güncel tarih anlayışıyla fazla uyuşmayan, "sabitlenmiş" konular ve övgü yüklü anlatımlar tıp tarihi çalışmalarının ana içeriğini yapılandırmaktadır. Son birkaç yüzyıl içerisinde kişiler ve kurumlar bu tarihyazımından bolca nasibini almışlardır. Söz gelişi, tıp okulunun kuruluşu vazgeçilemeyecek bir konu olarak defalarca tekrarlanmıştır. Okulun kuruluşundan başlayarak, taşınmaları, öğrencileri, hocaları birçok çalışmada hiçbir teorik ve kavramsal tarih penceresi oluşmadan sunulabilmektedir. Bunları tekrar etmenin tıp tarihine ya da ülkemiz tarihine ne tür bir katkı yapabileceği hiç irdelenmemiş ya da sağlıkla ilgili kurulmuş bir komisyonun üyeleri sırf isimleri bir belgede/kaynakta yer almış olmalarından dolayı ve hiçbir tarihsel bağlama oturtmadan anlatılmışlardır. Şaşırtıcı

“Öyle ki ‘büyük adamlar’ efsanesinin, toplumsal ve siyasal tarihe oranla bilim tarihi üzerindeki egemenliği çok daha uzun sürmüştür. Bilim tarihçilerinin çoğu havarilere özgü bir sıralanışla birbiri ardına gelen ve çığır açıcı bir tarzda doğanın sırlarını gözler önüne seren büyük kişiliklerin yaşam öykülerinden ibarettir. Bilimin ilerlemesinde büyük adamların tartışılmaz etkileri olduğu yadsınamayacağı gibi, onların başarılarını toplumsal çevrelerinden soyutlayarak incelemek de olanaksızdır. Bu gerçeğin göz ardı edilmemesi nedeniyledir ki, bu büyük adamların buluşlarını açıklamak için çoğu kez ‘ilham’ veya ‘deha’ gibi ‘cahilce’ sözcüklere başvurma gereği duyulur. Böylece, büyük adamlar onları anlayamayacak kadar dar görüşlü veya tembel kimseler tarafından küçük düşürülmüş ve değersizleştirilmişlerdir. Oysa onların kendi dönemlerinin insanları oldukları, çağdaşlarıyla aynı biçimlendirici etkilere maruz kaldıkları ve aynı toplumsal baskılarla yüz yüze oldukları gerçeği onları daha da önemli kılar. İnsan ne kadar büyükse çağının atmosferini o ölçüde özümser. Çağın ancak bu şekilde, bilgi ve eylem örgüsünü değiştirebilecek kadar derinden kavrayabilir.

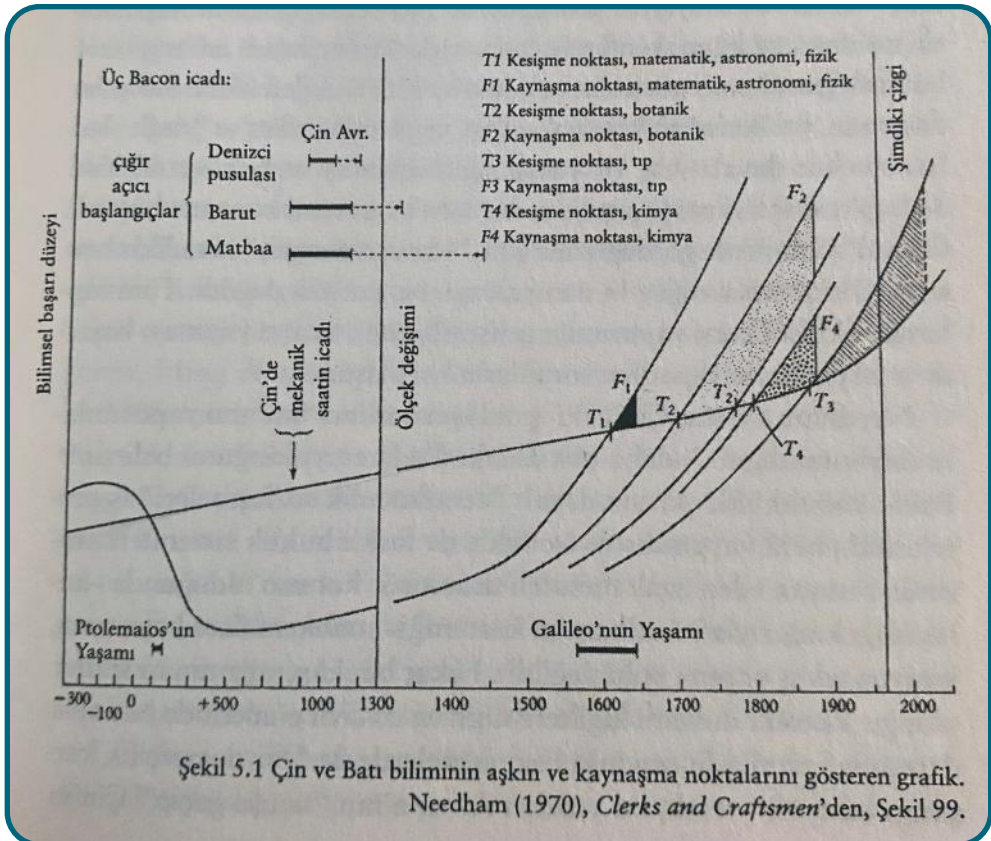
Büyük adamlar kültürün hiçbir alanında, hele ki bilimde, tek başlarına, kendi kendilerine yeterli olamazlar. Yaratıcılıktan uzak addedilen yüzlerce bilim insanının nispeten önemsiz sayılan ön çalışmaları olmadan önemli bir buluşun gerçekleştirilmesi olanaksızdır. Bu insanlar, çoğunlukla ne yaptıklarının farkında bile olmaksızın, büyük adamların üzerinde çalışabilecekleri gerekli verileri toplarlar. Tek tek bireyler, muazzam bir düşünsel zenginliğe sahiptir.”

Pozitivist tarih yöntemi, tıp tarihinde keşif ve icatların baştan sona yalnızca “bir kişinin” üstün yeteneği ile birden bile ortaya çıktığına dair bir argümanı bize kabul ettirmeye çalışır gibidir. Oysa bilim ve tıp dünyasındaki birçok çalışma bir öncekinin üzerinde yükselmiştir. Bizim tıp tarihinin “büyükleri” olarak adlandırdığımız kişiler daha çok bir buluş ya da tanımlamaya son noktayı koymayı başaran kişilerdir. Konuyla ilgili daha önceki emektarların isimleri fazla bilinmez: “Ancak, buluşları genellikle tek kişi yapmaz; bu nedenle tıbbın her dalı için bir babanın aranması doğru değildir. Meselâ Vesalius’un gününde dönemin bütün çalışmaları anatomiye yönelikti. Harvey’in gününde herşeye hareket ve ölçüm açısından bakılıyordu. Pasteur’ün dönemi ise tamamen mikrobiyoloji araştırmalarına dönüktü. Böylece bir kişi, bir eğilimin, okulun veya dönemin temsilcisi olarak ortaya çıkar ve bir biyografi dizisi içinde tıp düşüncesinin gelişimini izlemek mümkündür.”²³ Demek oluyor ki, keşif ve icatların arkasında uzun yıllar içerisinde olmuş büyük bir düşünce, bilgi, deneyim ve girişim birikimi yatmaktadır.

Haksızlıklar Tarihi

Tarihin büyüklerini/kahramanlarını sıralayarak oluşturulan bir tarih aynı zamanda bir “haksızlıklar” tarihi de olabilir. Her türlü bilimsel çalışmanın belli bir zaman sürecini

Söz gelişi geleneksel Batı tıbbının, Çin tıbbıyla ilişkisi üzerinden tıbbi bilginin “ilerleyici” karakteri şu şekilde dile getirilmektedir: “Elbette Çin tıbbi zaman içinde ve dünya genelinde fikirlerde, kapsamda, teknikte ve etkinlikte; kurumlarda ve sosyal ve siyasi bağlamda önemli değişimler geçirmiştir. Ancak Çinli tıp düşünürlerinin ve uygulayıcılarının bilginin tarihsel ‘ilerleyişine’ dair modern Batılı kavramları paylaşmadıklarını akılda tutmak önemlidir; dahası, bugün bile Çin tıp düşüncesi biyotıp gibi pozitivist bir bilime geçiş yapmamıştır. Belki de bu, rekabet karşısındaki başlıca güç kaynaklarından biridir.”⁴³ İlerleyici karakteri içerisinde fazla barındırmayan geleneksel Çin tıbbi günümüz modern dünyasında bir “alternatif tıp”⁴⁴ olarak varlığını ancak gösterebilmektedir. Bilimsel-çağdaş tıp açısından, Batı tıbbi ile Çin tıbbi arasındaki gelişim farklılığı Resim-4’deki grafik⁴⁵ aracılığıyla daha iyi anlaşılmaktadır. Grafikte, Çin bilimi asırları kapsayan sürede yataya yakın bir çizgi ile gösterilirken; Batının bilimi daha aşağıdan gelerek yaklaşık 1600’lerde onu yakalamakta ve daha sonra geçmektedir. Grafikte bu geçiş neredeyse dikeye yakın çizgiye neden olmaktadır. Böylece her iki taraf arasındaki tarihsel süreci daha iyi kavrayabilme şansına sahip olunmaktadır.

Resim 4

Yazının icadıyla insanların çeşitli yapıp etmeleri kayda geçirilirken, bunların aynı zamanda geleceğe “fırlatılan” işaret fişekleridir. Geçmiş kurgulamak ve inşa etmek için çıktığımız yolda hayatımızda lüzumsuz gibi görünen belge ve evraklar değerli hale gelebilir. İnsanlık tarihinde belge, evrak ya da başka yazılı bir kaydın “saklanması” uygarlığın bir olgusu olarak tarih çalışmalarının nüvesini teşkil eder. Geçmişte belge ve evrakların ilerisi için korunmuş ve saklanmış olması günümüzde tarih çalışmalarını yürütülenler için başta gelen motivasyonlardan biridir. Elbette bunun nedeni birilerinin tarih bilimine katkı yapmak istemelerinden çok o dönemlerin günlük hayata ilişkin gereksinimleridir. Örneğin evrak saklanmasıyla ilgili olarak şöyle bir açıklama da vardır: “Bunun sebebi eski belgelerin, özellikle de toprak sahipliğine ve yasal haklara ilişkin olanların güç göstergeleri olmasıdır: Kişinin davasını destekleyen eski (ve dolayısıyla etkili) bir belgenin bulunması, tartışmada kazanmayı sağlar. Bu hâlâ geçerlidir; örneğin avukatlar müvekkillerinin bir evin sahibi olduğunu kanıtlamak için eski belgeler ararlar.”¹⁰⁰

Birincil ve ikincil kaynak kavramları aslında kimi zaman belirsiz olarak karşımıza çıkar. Her tarih alanı gibi tıp için de birincil ve ikincil kaynak tartışmaları yapılabilir. Fakat bir tarih çalışmasında kullanılması büyük bir anlam ifade eden birincil kaynak gerçekte nedir? Bir tarihçiye ait anlatım ve açıklamalar ne ölçüde özgün ve birincil kaynak olarak değerlendirilebilir. Söz gelişi ileride ayrıntılı bir şekilde göreceğimiz M.Ö. 5. yüzyılda Antik Yunan’da yaşamış tarihçilerden Thukydides’in kaleme aldığı “Peloponnesos Savaşları”nı birinci kaynak olarak gördüğümüzde nasıl bir durumla karşılaşırız? Ele aldığı konular açısından yazar birincil (orijinal) kaynak durumundadır. O, anlattıklarının bir kısmının kendi gözlemleri olduğunu, bir kısmını da çok güvendiği tanıklardan işittiğini söyler. Gerçekten de o Atina ordusunun bir komutanı olarak bir dönem savaşların içinde bulunmuştur. Bu durumda iki nokta akla gelmektedir. Birincisi anlattığı birbirinden farklı birçok olayın ve savaşın her şeyine hakim bir gözlemcisi nasıl olabilir? İkincisi, başkalarından duydukları, onun birincil gözlemci kimliğine zaten “gölge” düşürmektedir. Tarihçi Tosh şunları yazar: “Bir kaynaktan ‘birincil’ diye söz edilmesi o kaynağın güvenilirliğini ya da tarafsızlığına ilişkin hiçbir değerlendirme içermemektedir. Birincil kaynakların pek çoğu kesinlikten uzak, muğlak, kulaktan dolma ya da yanıltma amacı güden kaynaklardır.”¹⁰¹ Tıp tarihinde birincil kaynakları tanımlama konusunda her zaman sıkıntılar yaşanacağı açıktır.

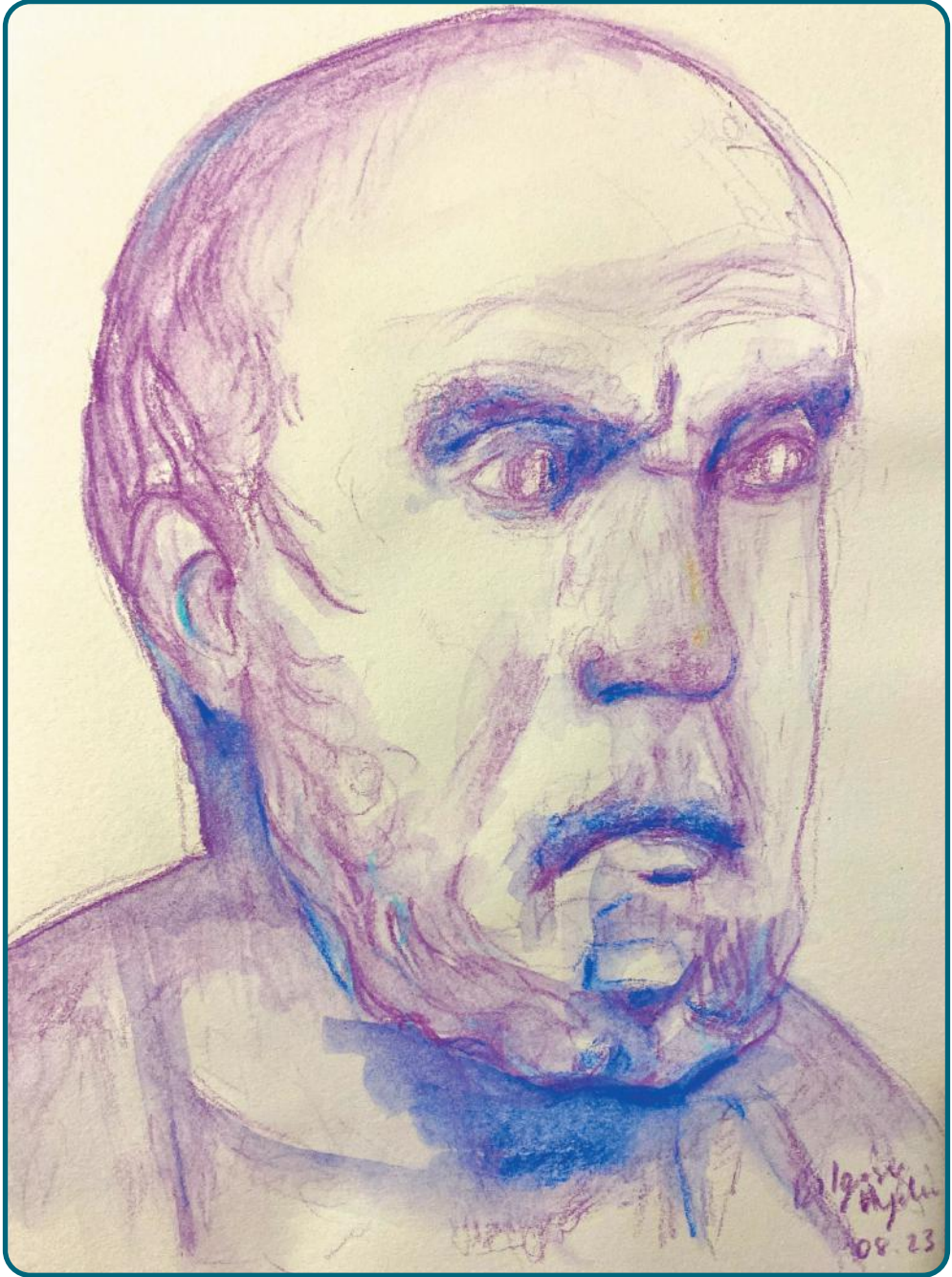
Bir Belge Buldum

Diyelim bir vatandaş, yolda yürürken tarihi belli olmayan aşağıdaki verdiğimiz¹⁰² bir belge buluyor ve üzerinde bazı hastalık isimleri geçtiği için bir tıp tarihçisine getiriyor. Belgeyi eline alan tıp tarihçisinin gözleri parlıyor; önemli olduğunu düşündüğü bu belgenin eline geçmesinden son derece mutlu oluyor. Fakat sonra kara kara düşünmeye başlıyor; bu belgeyi tarih çalışmasında nasıl değerlendirecek, nasıl analiz edecek, ondan nasıl çıkarımlarda bulunacak? Bir başka ifade ile o belgeye istinaden tıp tarihi yazımını nasıl gerçekleştirecek?

mezar taşlarından birinde de böyle bir bilgiyle karşılaşılmaktadır. 1761 yılında vebadan ölen genç bir kadına ait bu mezar taşı konuyla ilgilenen bir tıp tarihçisi için olası kaynaklardan birisidir. Günümüz Türkçesiyle mezar taşında neler yazıldığı sergide paylaşılmaktadır. “Vebadan tutuldu gitti bir mah zevale/Ayırıldı onbeşinde naghah felek inler mateminden/İşiten rihletini dedi eyvah Ayşe emri hakka/Oldu vasil hemşire ruhuna sada ede Allah. H1175/M. 1761.” Üzerindeki açıklamalarıyla mezar taşı gerek Edirne, gerek ülkemiz gerekse de dünya tıp tarihi açısından yeri geldiğinde yararlanılabilecek tarihsel bir kaynak hâline gelmektedir. Ancak bu bilgi tek başına tıp tarihi çalışması için fazla anlam

Resim 10

*Hipokrat'ın olduğu söylenen bir büstten üretilen farklı görseller tıp tarihinde sıkça kullanılmaktadır. Burada günümüze ait yeni bir çizimi görölmektedir.
(Bilgesu Aydın, Eylül-2023)*

söz edilebilir. O zamanlarda diseksiyon işlemlerini yapanlar cerrahlar ya da berberler olurdu. Üniversite hekimleri kadavraları kesip, biçerek; kanlı ve zahmetli bir şekilde elle diseksiyon yapmayı “mekanik sanat” olarak küçük ve hor görüyorlardı. Bunun nedeni muhtemelen, önceki bölümde değindiğimizi, o dönemlerde tıptan anlaşılanının “kitabi tıp” olmasıydı. “16. yüzyıla kadar halka açık yapılan teşrihlerin nasıl bir işbölümüyle organize edildiğine bakılırsa işlemin dokunmak üzerine hiyerarşik düzene göre gerçekleştirildiği görülür: Profesör süreci yönetir, kürsüsünün tepesinden tıp otoritelerinin metinlerini okur ve yorumlardı. Ona yardımcı olan demonstrator, üstadın anlattıklarını asistanlara gösterir, kadavrayı hazırlamak ise genellikle bir cerraha ya da berbere düşerdi.”²⁸ Böyle bir diseksiyon sahnesini Resim-13²⁹ çok güzel yansıtmaktadır. Yazarın açıkladığı gibi bir tıp hocası yüksek bir pozisyonda oturmakta, bir yardımcı/cerrah tarafında kadavra “diseke” edilmektedir. Muhtemelen tıp hocası elindeki eserlerden (en azından biri Galen’in olsa gerek) yararlanarak anatomi bilgilerini öğrencileriyle paylaşmaktadır. Alıntıda yer alan ifadeleri resim tümüyle doğrulamaktadır. Önceki bölümde gördüğümüz gibi görseller bize bu tür tarih anlatımlarına fırsat vermektedir.

Resim 13

Resim 22

meyeceğiz. Bu süreç binlerce yıl devam etmiş ve hasta olduğumuzda birbirimizi az ya da çok anladığımız bugünlere gelinmiştir.

Resim-22'deki Gaspard Traversi'nin (1722-1770) eseri acıyı çok etkileyici biçimde yansıtmaktadır. Resim ile ilgili, "vurgulu duygular ve oluk oluk akan kanın ortasında bir ameliyat anlatılmaktadır, ancak betimlemede bilimsel doğruluk iddiası yoktur; eser bunun yerine katılımcıların çeşitli şekillerde ifade edilen fizyonomilerinin temsiline odaklanmıştır"¹¹ değerlendirilmesi yapılmaktadır. Resimden bize asıl yansıyan acının insan için ne kadar büyük bir eziyet, çaresizlik ve ıstırap olduğudur. Acı uzun süreli kolay katlanılabilir bedensel bir duyum değildir. Acıyı yaşayanların bedensel tepkilerinin çevresindekiler tarafından fark edilmesi muhtemelen tarihte uzun zaman almamıştır. Her bir insanın yaşadığı bedensel deneyimler yüzlerce yıl içinde ortak bir dilin oluşmasına kapı aralamış olmalı. İnsanlar karşısındakinin sıkıntısını kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlamaya çalışmış, duyulan benzer acılar benzer terimlerle ifade edilmeye başlanmıştır. Bir başkasının duygu ve hislerini bizim duyumsayabilmemiz ve bilebilmemiz mümkün değildir demiştik. Örneğin, doğum yapan bir kadının sancısını, aşık bir insanın duygularını ya da yakınıni kaybetmiş birinin hissettiklerinin ne olduğunu başka birinin tam olarak algılayabilmesi çok zordur. Fay, bu durumu şöyle örneklendirmektedir: "Doğuştan kör olan biri görmenin ne olduğunu bilebilir mi? Şimdi sizde olmayan bir duyuyu tahayyül edin ve yabancı birisinin bunu size tarif etmeye çalıştığını düşünün: yabancı bunu size anlatmayı nasıl başarabilir? Ya da işitme duyusundan yoksun birine mavi ala karganın sesini anlatmaya çalışın. Bütün bu durumlarda, deneyimleri bilmek için bunları gerçekten yaşamanız gerekirmiş gibi gözüküyor."¹² Demek oluyor ki, bedenimizde olan bir "şeyi" ancak biz bilebiliriz ve bunu adlandırırken yaşamımızdaki anlam kategorilerinin içine onu ancak biz yerleştirebiliriz. Yakıp kavuran bir ağrı-acı duyusunu

tıbbi amaçlarla yararlanma olgusu tarihte ve günümüzde büyük bir kültürel alan yaratmıştır. Bitkiler, hayvansal ürünler ve gezegenimizdeki bir çok minerale doğru şifa adına tam anlamıyla bir hücum ortaya çıkmıştır. Besinlerin nasıl toplanacağından tutun, nasıl pişirileceğine, nasıl sunulacağına ve yenileceğine kadar toplumdan topluma da değişebilen bir kültür dünyası vardır. Elbette, bugüne kadar beslenme ile sağlık ilişkisini yadsıyan ve inkar eden pek çıkmamıştır. Fakat, bu ilişkinin geçmişteki içeriği ve niteliğinin ne, neden ve nasıl olduğunun ortaya konması tıp tarihi çalışmalarını beklemektedir. Tarihi gelişim süreçlerinde insanlığın beslenmeden ne anladığı; beslenme kavram ve pratiklerinin nereden kaynaklandığı ortaya konarak; tıbbi sonuçlara nasıl varıldığının tarihsel açıklama ve çözümlemelerine ulaşılmalıdır.

Beslenme, uygarlığımızın kültürel alt yapılarından biri olarak var olmasına karşın günümüz tıp imkânlarının bulunmadığı geçmişin derinliklerinde hastaya önerilebilecek ve reçete edilebilecek tıbbi bir araç olarak değerlendirilmiştir diyoruz. Bu nedenle beslenme/rejim/diyet hekimlerin hastaya tavsiye edebileceği başlı başına tıbbi “ilaçlardan” biri olmuştur. Bir başka ifadeyle beslenme ilk başta biyolojik bir olgu daha sonra kültürel bir gelişme olmasına rağmen kimi zaman geçmişte tıbbi bir “reçeteye” de dönüşmüştür. Bedensel ihtiyaçlarımızın karşılanmasının yöntemi olan beslenme bizzat tıbbi bir yöntem olarak görülmüştür. Söz gelişi Osmanlı dönemindeki bazı tıbbi eserlerde beslenme bir tedavi aracı/ilaç olarak sunulmakta ve tedavilerde dört humor/hılt teorisine uygun beslenme şekilleri yer almaktadır. “Hıltların oluşmasını, kıvamını ve özelliklerini tayin eden unsurların başında yiyecek ve içecekler geliyordu. Et ve yumurta gibi gıdaların kanı, tatlı yiyeceklerin safrayı, balık ile yoğurt ve ham meyvelerin balgamı, sarımsak gibi kuru gıdaların sevdayı oluşturduğu kabul edilirdi. Bu nedenle beslenmenin, sağlık üzerine önemli bir payı vardı. Beslenmede iki amaç gözetilirdi; sağlık halini sürdürmek, hastalıklarda ilaçların yanında önerilen gıdalarla şifa bulmak. Gıdalar mizaçlara göre sınıflandırılır, her hastalıkta azalan veya artan hıltın niteliğine göre bir beslenme rejimi uygulanırdı.”³⁶

Beslenme konusu, günümüzün zengin ilaç ve tedavi imkânları karşısında teşhis-tedavinin dışında bir konu gibi görülse de aslında tıptan hiçbir zaman bağıni koparmamıştır. Özellikle son onlu yıllarda toplumsal aktörler tıp ve beslenmeyi tekrar yakınlaştırma arayışına girmişlerdir. En başta medya aracılığıyla, beslenme tıbbın neredeyse ana ekseniniymiş gibi algılanır olmuştur. Televizyon ya da sosyal medya takip edildiğinde yemek ve beslenme konusunun en popüler konulardan biri olduğunu görüyoruz. Bir çok kanalda bir yandan lezzet yönünden güzel yemeklerin nasıl yapılacağına dair reçete ve tarifler verilirken diğer yandan da yediklerimizin sağlığınıza ne kadar iyi geldiği saatlerce, defalarca anlatılmaktadır. Beslenme ve diyet programları aracılığıyla sağlıklı olmanın yöntem ve unsurları çok önemli tavsiyeler biçiminde seyirciye sunulmaktadır. Her türlü bitkisel, hayvansal ya da mineral ürün bir sağlık “efsanesi” olarak ekranlara yansımakta ve tıp beslenme üzerinden tekrar tekrar tanımlanmaktadır. Medyayı izleyerek ve tavsiyelerine uyarak sağlığı yitirmek neredeyse imkânsızlaşmaktadır! Son noktada “tıp eşittir, beslen-

Kan dolaşımının açıklanmasının modern şehirleşmeye yaptığı etkiyi resmeden bir çizim. (Bilgesu Aydın, Eylül-2023)

ve savaşlar mikroorganizmalar için birer ulaşım aracına dönüşmüştür. Bir bölge salgın hastalığa karşı korunabilirken bir başka bölge ölümcül salgının merkezi haline gelebiliyor ve bulaş başka yerlere taşınyordu.

Tarihteki salgınlar esnasında dünya nüfusunda önemli azalmalar meydana gelirken hayatta kalanlar mikrobik etkenlere karşı savunma mekanizmaları geliştirdiler. İki taraf arasındaki yakın ve iç içe ilişki ortak bir süreç yarattı. İnsan-mikroorganizma ilişkisi karşılıklı bir uyum ve direnç mücadelesine neden oldu. Mikroorganizmalarla uzun yıllar birlikte yaşamaya alışmış birey ve toplumlar bedenlen savunma mekanizmalarını geliştirirken mikrop dünyasına uzak kalabilmiş izole toplumlar böylesi savunma mekanizmalarının dışında kaldı. Biyolojik savunma mekanizmaları yeterince gelişemeyen kişi ve toplumlar daha sonra çok yıkım ve acı çektiler. Bu gerçekliğin tarihteki en somut göstergesi Amerika kıtasının keşfinden sonra yaşananlardır. Çiçek hastalığının mikrobunu taşıyan az sayıdaki İspanyol'un binlerce Amerikan yerlisini kolayca yenip ülkelerini ele geçirmeleri tıp tarihinde dramatik bir sonuçtur. O güne kadar söz konusu hastalık etkeniyle hiç karşılaşmamış ve vücutlarında en küçük savunma mekanizması gelişmemiş olan yerli halk kısa sürede hastalıktan kırılıp geçmiş ve az sayıda modern silaha sahip insanlar tarafından kolayca yok edilmişlerdir. Bu tür olayların benzerleri çoktur ve tıp tarihinde incelenmesi gereken askeri-siyasi konulardandır. Bu olay İspanyolların büyük bir savaş gücünden çok en başta çiçek olmak üzere Amerikan topraklarına taşınan salgın hastalıkların varlığıyla gerçekleşmiştir. Yerli halkın bu şekilde yok edilerek Avrupa'nın kontrolü altına girmesi salgınların insanlık tarihini ne kadar değiştirebileceğini göstermektedir. Tarihin bir yerde "bükülmesi" olan bu olay tıp tarihinin genel tarih için vazgeçilemeyecek bir çalışma alanı olduğunu göstermektedir. Aslında, olay salgın yönünden iki taraflı gelişmiştir; Avrupalılar çiçek mikrobunu Amerika'ya taşıırken oradan da Avrupa'ya frengi (sifilis) mikrobunu ithal etmişlerdir.

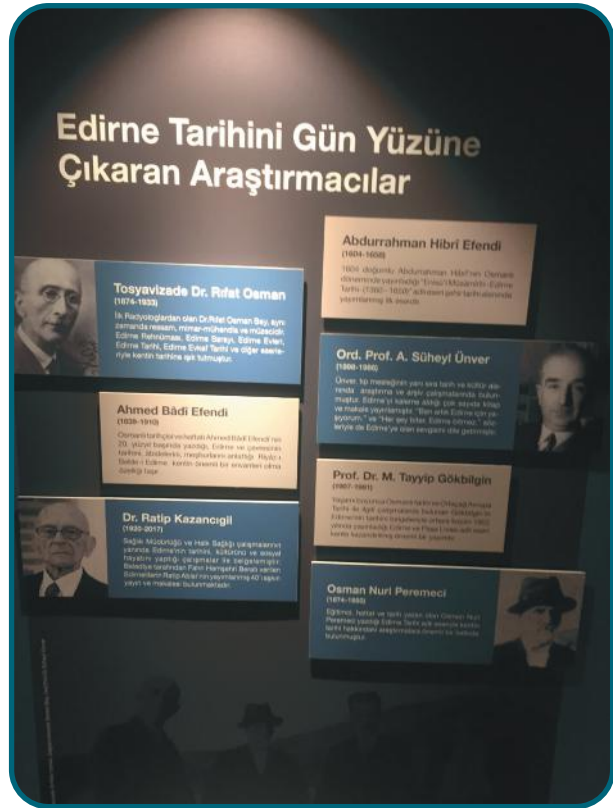
Salgın hastalıkların yayılımı coğrafi özelliklerle yakından ilgilidir: Özellikle deniz aşırı ve ana karalardan yalıtılmış adalar salgın hastalıklardan muaf bir yaşam sürdürürken buralara yapılan keşif ve göçlerle taşınan hastalık etkenleri yerli halk için son derece öldürücü sonuçlar vermiştir. Tıp tarihinde bunların bir çok örneği gözlenmiştir. Avrupa, Asya, Afrika ülkeleri tüm bölgeleriyle olmasa bile, yine de çok eskiden beri birbirleri için bilindik halklardı. Ne zaman ki deniz aşırı kıtalar ve ülkelerde yaşam alanlarının bulunduğu ortaya çıktı, böylelikle yabancı insanların birbirlerini keşfetmeleri tıp tarihiyle ilgili önemli sonuçlar doğurdu. Ancak, keşfeden ile "keşfedilen" arasındaki güç ve gelişmişlik farkı çok zaman bir tarafın aleyhine sonuçlanmıştır. Keşfedenler yeni ve bol zenginlik kaynaklarına ulaşırken keşfedilenler tarih sayfasından neredeyse yok olmuşlardır. Bu olaylar çok kısa sürede meydana geldiği için iki taraf arasında karşılıklı bir ilişki şekli ve dönemi ortaya çıkmamıştır. Örneğin, İngilizlerin yaklaşık iki yüzyıl önce Tasmanya adasına varışları orada hâlâ ilkel koşullarda yaşayan insanlar için tam bir felaket olmuştur: "1800'lerin başında, Britanyalı göçmenler, 'kara savaş' olarak adlandırılan bir savaşta neredeyse bütün Tasmanları yok etti. Onların izlerini köpeklerle sürüyor, hayatta kalanları kıyıda fazla uzakta olmayan bir adaya götürüyorlardı. Tasmanlar orada çok geçmeden hastalık ve uygarlık yüzünden ölüyordu."⁴⁵ Tasmanya halkı bir yandan kendi-

yıl hekimlerinin Osmanlı'daki görev, işlev ve konumları tıp tarihinde geniş bir yer bulmak durumundadır. Gerek bilim tarihi gerekse toplumsal/siyasal tarih açısından bu hekimlerin konum ve etkinlikleri değerlendirilmeden yapılacak tarihsel çalışmalar ülkemiz tarihinde önemli boşluklar bırakır diye düşünüyoruz.

Bazı yazılı kaynakların hâlâ ulaşılabilir olması bu dönem ve konulara yönelmiş araştırmacılar için bir şanstır. Devlet kayıtları, gazeteler, yazışmalar, kitap ve çeşitli yazılı belgeler seçilen konuların ayrıntılarına inmeye fırsat sağlamaktadır. Söz gelişi İstanbul'un işgali, Meşrutiyetin ilanı ya da Birinci Dünya Savaşı sırasındaki hekimlerin aldıkları görevler, oynadıkları rol ve gerçekleştirdikleri faaliyetler ayrıntılarıyla ortaya konmayı beklemektedir. Bunların bazıları kısa anılar halinde kayda geçirilmiş, bazıları üzerinde de çalışmalar yapılmıştır. Ancak, bilimsel ve güncel tarih yazım şekilleriyle ele alınmalarında fayda vardır. 19. yüz-

yılda hekimlerin Osmanlı'daki yerleri yeni kaynaklar, yeni bakış açıları ve yeni yöntemler aracılığıyla daimi araştırmaları gerektirir. Bu konuda farklı kaynaklar aracılığıyla o dönem hekimlerinin etkinlik ve tutumlarına dair tarihsel nitelikteki bilgilere ulaşılabilir. Toplumun işleyiş ve süreçlerinde ülkemiz hekimlerinin çeşitli konumlarda önemli işlevler gördüğü açıktır. Örneğin Resim-37¹⁷ Edirne Kent Müzesi'ndeki Edirne tarihine hizmet edenlerle ilgili bir köşeyi görülmektedir. "Edirne tarihini gün yüzüne çıkaran araştırmacılar" ismini taşıyan bu köşede araştırmacılar arasında üç hekim (Dr. Rıfat Osman, Dr. Ratip Kazancıgil, Dr.

A. Süheyl Ünver) isminin bulunması bu konuda verilebilecek güzel bir örnektir. Bugüne kadar devlet tarafından görevlendirilen hekimler ülkemizin çeşitli köşelerinde tıp hizmeti dışında farklı birçok hizmette de bulunmuşlardır.¹⁸

Resim 37

Tıp tarihi yazımına yönelik bir tartışma ortamı ülkemizde bugüne kadar ne yazık ki fazla oluşturulamamıştır. Oysa akademik ve bilimsel tarih çalışmaları için öncelikle böyle bir tartışmanın yapılması gerekir. Çok az sayıdaki bireysel görüş dışında tıp tarihi yazımları irdelenmemiş ve sorgulanmamıştır. 19. yüzyılın kronolojik tarih anlayışı bugüne kadar ülkemiz tıp tarihçilerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu çalışmalarda daha çok kişi, kurum ve bazı olaylara ilişkin arşiv malzemesi ya da tanıtım derlemesi niteliğindeki eserler herhangi bir bütünlük ve bakış açısı geliştirmeden birbirlerinden kopuk biçimde sunulmuştur.

Bugüne kadar tarih çalışmaları içerisinde tıp tarihi fazla dikkat çekmeyen bir alandır. Oysa tıp tarihi ile günlük hayatımızda sandığımızdan çok daha fazla iç içeyiz. Tıpla ne kadar ilişkimiz varsa tıp tarihiyle de o kadar yakın ilişkimiz vardır ve yapmamız gereken bir parça dikkat göstermektir.

Bu kitabın amacı tıp tarihi yazımına ilişkin bir tartışma ortamı yaratmaktır. Yapmak istediğimiz hazır reçeteler sunmak değil araştırmacılara ve genel okuyucuya kendi yollarını bulmayı sağlayacak tıp tarihi yazımının sokaklarını, patikalarını ya da engellerini dolaylı/dolaysız şekilde bir nebze de olsa göstermek ve farkındalık yaratmaktır. Bu nedenle kitabımızda yer alan tarihsel olay ve olgular daha çok anlatmak istediklerimize açıklık getirmek ve örneklendirmek amacıyla kullanılmıştır.

ARADIĞINIZ TÜM TIP KİTAPLARI BU ADRESTE

www.guneskitabevi.com

GENEL DAĞITIM

GÜNEŞ TIP KİTABEVLERİ

ANKARA

M. Rauf İnan Sokak No: 3
06410 Sıhhiye / Ankara
Tel: (0312) 431 14 85 • 435 11 91-92
Faks: (0312) 435 84 23

İSTANBUL

Gazeteciler Sitesi Sağlam Fikir Sokak
No: 7 / 2 Esentepe / İstanbul
Tel: (0212) 356 87 43

KADIKÖY

Rasimpaşa Mah. İskele Sokak
No: 4 / A Kadıköy / İstanbul
Tel&Faks: (0216) 546 03 47

Türkiye'nin her yerinden...

0505 734 13 13

